

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ТРУДОВА МАРИНА ЄВГЕНІВНА

УДК 331.544

**ТЕХНОЛОГІЧНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КРАЇН ЄС В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ
КОНКУРЕНЦІЇ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2013

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі менеджменту та туризму Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, м. Дніпропетровськ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Мешко Наталія Петрівна,
Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри менеджменту та туризму

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Тищенко Олександр Миколайович,
Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України,
завідуючий відділом проблем розвитку
регіональної економіки

кандидат економічних наук, доцент
Москалик Роман Ярославович,
Львівський національний університет імені
Івана Франка Міністерства освіти і науки України,
доцент кафедри міжнародних економічних
відносин

Захист відбудеться «25» жовтня 2013 року о 12 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.25 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 6, ауд.369.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України за адресою: 61022, м. Харків, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий «25» вересня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

Н.І. Гончаренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Останні аналітичні дослідження показали, що високотехнологічний бізнес відіграє важливу роль у формуванні конкурентних переваг національних економік в умовах глобалізації. Високі технології у бізнесі, особливо програмне забезпечення, ІТ-технології та Інтернет, створюють нові високооплачувані робочі місця та трансформують широкий спектр традиційних секторів економіки. Високотехнологічний бізнес стимулює розвиток економіки, зростаючи у чотири рази швидше ніж інші сектори. Зовнішня торгівля високотехнологічною продукцією на сьогодні є найбільш динамічним сектором світової торгівлі. Експорт високотехнологічної продукції – необхідна умова розвитку економіки країни та інструмент формування її позитивного іміджу. Території метрополій, в яких зосереджений високотехнологічний бізнес мають високий потенціал розвитку в соціально-економічному і глобальному контексті.

Україна, яка поки що не відноситься до високотехнологічних держав, потребує дослідження особливостей своїх порівняльних переваг у експортній спеціалізації, з урахуванням формування стратегії розвитку своєї національної інноваційної системи, з метою виходу на власну траєкторію економічної моделі випереджального розвитку в умовах зростаючої глобальної конкуренції.

Сучасна перспектива полягає у ретельному аналізі кращих практик провідних держав світу в сфері високих технологій, особливо Європейського Союзу, так як його країни-члени в найбільшій мірі споріднені з нами в історичному, ментальному, релігійному, соціально-етичному контексті. Водночас нам необхідно, з одного боку, розробляти власні підходи до формування конкурентних стратегій розвитку національної економіки, усвідомлюючи свої сильні і слабкі сторони, а з іншого - розвивати тісне співробітництво з інноваційними структурами країн ЄС, з урахуванням стратегії розвитку національної інноваційної системи та пріоритетністю спеціалізації.

Жорстка конкурентна боротьба на міжнародних ринках високотехнологічної продукції вимагає від українських підприємств формування ефективних механізмів підвищення їх конкурентоспроможності, утримання та закріплення конкурентних позицій.

Дослідження концепцій міжнародного розподілу праці проводили зарубіжні вчені: Амабле Б., Арчибугі Д., Баласса Б., Босворт Д., Вакелін К., Дозі Г., Евенсон Р., Зоте Л., Ітон Д., Кортум С., Маріно П., Санял Р., Слама Ж., Путнам И., Фагерберг Ж., Фершпаген Б. та ін. Різноманітним аспектам розвитку високих технологій присвятили свої роботи: Абдулов В.Н., Белорусов О., Мазур А.А., Мані Суніл, Матюшенко І.Ю., Перман С., Прудман Ж., Проценко К.О., Саліхова О.Б., Семянова О.Ю., Скляренко Р.П., Стадник М.Я., Сухоруков А.І, Терещенко Ю.Ф. та інші.

Тему інноваційного розвитку національних економік в контексті формування конкурентних переваг підтримували та вивчали такі науковці, як Геєць В.М, Голіков А.П., Гончаренко Н.І., Друкер П., Зубченкот Л.А., Канов О.О., Мешко Н.П., Осецький В.О, Поліщук Н., Романенко Є.О., Сідоров В.І., Тищенко О.М., Циганов С.А., Шнирков О.І., Шумпетер Й., Якубовський С.О. Проблеми і особливості розвитку національних інноваційних систем знайшли своє відображення у

дослідженнях: Арапова М.В., Довгаль О.А., Едерберга Б. та Беке М., Макаренко І.П., Малерба Ф., Мінаєва О.Н., Москалика Р.Я., Рогожина А.Г., Тищенко О.М. та ін.

Разом з тим малодослідженими в комплексі розвитку високотехнологічних виробництв залишаються науково-теоретичні основи визначення експортної спеціалізації країн та їх порівняльних конкурентних переваг в умовах глобалізаційних процесів, які характерні для розвитку світової економіки. Необхідним є аналіз і усвідомлення перспективних напрямків міжнародної спеціалізації, в тому числі країн Євросоюзу з метою вироблення власної стратегії спеціалізації країни у високотехнологічному бізнесі. Потребують детального вивчення механізми нарощування потенціалу України у високих технологіях, які активно використовуються західноєвропейськими інноваційними системами. Науково-теоретична та практична значущість вказаних проблем зумовила вибір теми дослідження, її актуальність і цільову спрямованість дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематик науково-дослідної роботи Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України: кафедри міжнародних фінансів за держбюджетною темою «Проблеми інтеграції України в систему світогосподарських відносин» (номер державної реєстрації 0105U000363) та кафедри менеджменту та туризму за держбюджетною темою «Диверсифікація форм та методів комерціалізації науково-технічних розробок в умовах глобальної технологічної інтеграції» (номер державної реєстрації 0112U000201), у рамках яких здійснено аналіз спеціалізації країн Євросоюзу у сфері високотехнологічного бізнесу в контексті розвитку національних інноваційних систем.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розвиток теоретико-методичних основ дослідження процесу міжнародної спеціалізації країн у сфері високих технологій та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування політики спеціалізації країн у високотехнологічному бізнесі в контексті розвитку національних інноваційних систем.

Відповідно до поставленої мети поставлено та вирішено такі задачі:

- дослідити теоретичні основи розвитку міжнародної спеціалізації країн у сфері високих технологій в умовах глобальної конкуренції;
- розкрити економічну природу, сутність категорій «високотехнологічна спеціалізація», «експортна спеціалізація у високотехнологічних послугах» та «експортна спеціалізація у високотехнологічній продукції»;
- обґрунтувати методологічні основи кількісної оцінки і якісного аналізу високотехнологічної спеціалізації країн в контексті формування глобальних конкурентних переваг;
- визначити особливості європейської системи розвитку високих технологій у контексті загальносвітових тенденцій;
- оцінити сучасний стан і тенденції розвитку західноєвропейських інноваційних систем та позиціювати країни в глобальному інноваційному просторі;
- проаналізувати експортну та патентну спеціалізацію країн ЄС у високих технологіях та визначити вплив факторів на експортну спеціалізацію країн у високотехнологічних послугах та продукції;

- визначити сукупність факторів, які впливають на розвиток міжнародної спеціалізації у сфері високих технологій та формування конкурентних порівняльних переваг країн у ній;
- проаналізувати рівень високотехнологічної спеціалізації України та розробити концептуальну схему формування порівняльних переваг у високих технологіях;
- дослідити основні принципи визначення національної політики спеціалізації в міжнародній практиці та сформував алгоритм процесу розробки такої політики для України.

Об’єкт дослідження – процес міжнародної спеціалізації країн ЄС у високих технологіях в умовах посилення глобальної конкуренції серед найрозвинутіших національних інноваційних систем світового господарства.

Предмет дослідження – ендогенні та екзогенні фактори впливу на розвиток високотехнологічної спеціалізації країн в умовах глобальної конкуренції.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії та теорії управління, які висвітлені в працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Основні наукові результати дисертаційної роботи були отримані на основі системного використання спеціальних методів: термінологічного аналізу – при вдосконаленні понятійного апарату, у визначенні понять «високотехнологічний бізнес», «технологічна спеціалізація», «експортна спеціалізація», «національна інноваційна система»; структурно-функціональний метод – для виділення в системних об’єктах структурних елементів і визначення їх ролі. У процесі дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові методи пізнання: метод теоретичного узагальнення, аналізу і синтезу (для дослідження теоретичних основ міжнародної спеціалізації); системний підхід (при визначенні факторів впливу на розвиток національних інноваційних систем в контексті парадигми технологічної спеціалізації); порівняльного аналізу (при дослідженні систем інноваційного розвитку країн ЄС); методи статистичного аналізу (при оцінці рівня спеціалізації країн ЄС та України у поставках високотехнологічної продукції), програмно-цільового підходу (при розробці концепції інноваційного розвитку національної економіки) та ін.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України та інших країн щодо регулювання діяльності підприємств, які працюють у сфері високих технологій, наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених з проблем міжнародної спеціалізації у високотехнологічному бізнесі, доповіді ООН, міжнародна торговельна статистика СОТ, статистика Організації економічного співробітництва та розвитку, Євростату, матеріали Сьомої рамкової програми науково-технологічного розвитку ЄС 2007-2013, матеріали статистичних щорічників та бюлетенів Державної служби статистики України, аналітично-прогностичні матеріали міністерств і відомств України, а також аналітичні розробки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні існуючих теоретико-методичних основ дослідження процесів міжнародної спеціалізації країн у галузі високих технологій та розробці науково-практичних рекомендацій щодо

формування політики високотехнологічної спеціалізації країн у контексті розвитку національних інноваційних систем.

Конкретні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора у розробку досліджуваної проблеми і характеризують наукову новизну роботи, полягають у такому:

удосконалено:

- методичний інструментарій дослідження розвитку міжнародної спеціалізації країни за рахунок побудови регресійних моделей кореляційних зв'язків між експортною спеціалізацією країн у високотехнологічній продукції та вхідними і вихідними параметрами національної інноваційної системи (НІС), а також між експортною спеціалізацією країн з високотехнологічних послуг та вхідними і вихідними параметрами НІС, зокрема, виявлено зв'язок між рівнем спеціалізації у експорті високотехнологічної продукції та кількістю зайнятих працівників у виробництвах середніх та високих технологій (найсуттєвіший), обсягом обігу нової або значно поліпшеної продукції, кількістю підприємств (за виключенням фінансового сектору) з широкополосним доступом до Інтернет; встановлено зв'язок між рівнем спеціалізації у експорті високотехнологічних послуг та приватними кредитами (пов'язаними з ВВП) та кількістю нових зареєстрованих в ЄС промислових зразків;

- понятійно-категоріальний апарат дослідження розвитку світового господарства через надання авторського визначення поняттям, що відрізняються від існуючих: «високотехнологічна продукція», яке запропоновано розуміти як товар з характерною комбінацією ознак: виготовлений на основі високих технологій, який має, як правило, короткий життєвий цикл і орієнтований на створення нового ринкового попиту; «високотехнологічна спеціалізація» – як спеціалізація країн у розробці високих технологій або виробництві високотехнологічних товарів чи послуг понад внутрішні потреби для подальшої їх реалізації на світових ринках для отримання порівняльних конкурентних переваг за рахунок приросту прибутковості продуктів, заснованих на знаннях;

- науково-методичні засади моніторингу та дослідження рівнів високотехнологічної спеціалізації країн ЄС на основі алгоритму, що включає вісім послідовних етапів для визначення міжнародної високотехнологічної спеціалізації країн за показниками високотехнологічних товарів, послуг та патентів високих технологій;

отримали подальшого розвитку:

- методологічні основи дослідження високотехнологічної спеціалізації через поєднання методів кількісного аналізу та оцінки видів високотехнологічної спеціалізації на основі використання модифікованого індексу порівняльних переваг (Баласса); індексу порівняльних переваг з урахуванням внутрішньогалузевої торгівлі; індексу технологічної спеціалізації; індексу товарності для високотехнологічних груп товарів і послуг; експортної квоти для високотехнологічних груп товарів і послуг;

- концептуальні положення розвитку високотехнологічної економіки, як нової парадигми постіндустріального розвитку світового господарства, через виділення таких складових: порівняльні переваги високотехнологічної спеціалізації

країн в умовах міжнародного розподілу праці та фактори, які впливають на рівень високотехнологічного лідерства провідних країн світу в умовах глобалізації, що дозволило запропонувати науковий підхід до формування політики нарощування порівняльних переваг у виробництві і експорті високотехнологічної продукції в Україні у контексті розвитку національних інноваційних систем.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані результати сприятимуть розвитку підходів до забезпечення рівноправного включення України до міжнародного розподілу праці в контексті формування високотехнологічної економіки. Результати аналізу теоретичних матеріалів і методичні положення, що викладені в дисертації, доведені до стадії, яка дає змогу використовувати їх у практичній діяльності вітчизняних машинобудівних та хімічних підприємств та експортерів високотехнологічної продукції, а також профільних міністерств і відомств, які займаються розвитком інноваційної системи на національному та регіональному рівнях.

Основні наукові положення та отримані результати дослідження використовуються в навчальному процесі у Дніпропетровському національному університеті імені Олеся Гончара при викладанні дисциплін «Інвестиційний менеджмент», «Інноваційна діяльність міжнародних корпорацій» (довідка № 1107/03 від 25.03.2013 р.).

Практичні рекомендації та пропозиції, викладені в дисертації, зокрема, результати прогнозу розвитку високотехнологічних товарів та послуг в контексті формування конкурентних переваг підприємств ракетно-космічної галузі України, впроваджено в аналітично-практичну діяльність Національного центру аерокосмічної освіти молоді ім. О. М. Макарова, м. Дніпропетровськ (довідка № 11-06 – 2012 від 05.06.2012 р.). Розроблені прогнози щодо перспективних напрямів міжнародної спеціалізації країн ЄС у високотехнологічному бізнесі та рекомендації щодо формування конкурентних переваг у експортній спеціалізації та розвитку високотехнологічної продукції в Україні, були успішно використані у зовнішньоекономічній діяльності міжнародними компаніями ТОВ «АКСОР» (довідка № 162/13 від 14.03.2013 р.) і ТОВ «СТІЛЛ-ІМПЕКС» (довідка № 219-03/13 від 20.03.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі результати, викладені в дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно і знайшли відображення в опублікованих автором працях. З робіт, опублікованих в співавторстві, використано лише ті результати, які належать автору особисто.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дослідження доповідались і отримали схвалення на національних та міжнародних наукових конференціях: «Фінанси України» (м. Дніпропетровськ, ПДАБА, 2008 р.), «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки» (м. Дніпропетровськ, ДУЕП, 2008 р.), «Бъедешето проблемите на световната наука – 2008» (м. Софія, «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2008 р.), «Основните проблеми на съвременната наука – 2009» (м. Софія, «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009 р.), «Стратегії економічного розвитку країн в умовах глобалізації» (м. Дніпропетровськ, ДНУ, 2009р.), «Європейська інтеграція та перспективи розвитку економічного потенціалу

України» (м. Дніпропетровськ, ДНУ, 2009р.), «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» (м. Дніпропетровськ, ДНУ, 2012р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових робіт, у тому числі 7 статей у наукових фахових виданнях, 8 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 6.1 д. а.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 194 найменувань, 15 додатків. Зміст дисертації викладено на 187сторінках друкованого тексту, включаючи 48 таблиць на 37 сторінках, 35 рисунків на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методологічну базу й методи дослідження; сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих автором результатів.

У першому розділі **«Спеціалізація у сфері високотехнологічного бізнесу у теоретичних концепціях інноваційного розвитку»** розкрито основи дослідження глобальних конкурентних переваг країн у сфері високих технологій, здійснено генезис понятійного апарату високотехнологічної спеціалізації країн, викладено методологічні основи моніторингу високотехнологічної спеціалізації країн ЄС.

У результаті дослідження теоретичних основ формування конкурентних переваг країн у міжнародній торгівлі (Амабле Б., Арчибугі Д., Баласса Б., Босворт Д., Вакелін К., Дозі Г., Евенсон Р., Зоте Л., Санял Р., Слама Ж., Фагерберг Ж., Фершпаген Б. та інші) та характерних ознак інноваційного розвитку країн в умовах глобалізації (Білорус О., Бузько І., Дергачова В., Довгаль О., Лук'яненко Д., Макогон Ю, Мешко Н., Мокій А., Новицький В., Поручник А., Сіденко В., Тищенко О., Філіпенко А., Школа І., Шнирков В. та інші) обґрунтовано, що дослідження міжнародної спеціалізації країн у сфері високих технологій є актуальним не лише з теоретичної точки зору, але й з позиції практичної доцільності у виборі шляхів розвитку країн у світовому господарстві.

Зроблено висновок, що глобальна конкуренція, глобальні проблеми людства, зміна парадигми закритих інновацій та парадигму відкритих, транснаціоналізація, економічна інтеграція та інтернаціоналізація світової економіки, є об'єктивними передумовами поглиблення міжнародного розподілу праці та виводять міжнародну спеціалізацію на якісно новий рівень розвитку, а саме високотехнологічний. Інтегрування основних ланок економік різних країн доповнюється взаємодією на рівні держав. Така взаємодія здійснюється, по-перше, шляхом утворення умов інтеграційних процесів урядовими структурами, по-друге, безпосередньою участю державних і приватних підприємств та організацій у міжнародному технологічному співробітництві.

Досліджено основні етапи еволюції теоретичних засад щодо визначення конкурентних переваг країн у міжнародній торгівлі, і встановлено, що в умовах глобалізації конкурентні переваги країн найбільш об'єктивно визначають теорія життєвого циклу товару; теорія конкурентних переваг націй; теорія інвестиційного розвитку націй. Саме зазначені теорії містять концептуальні положення необхідні

для визначення технологічної спеціалізації країн у сфері високих технологій, як важливого чинника отримання конкурентних переваг на глобальних ринках.

На основі систематизації теорій і концепцій науково-технологічного розвитку світової економіки, обґрунтовано, що в умовах глобальної конкуренції рівень і ефективність включення країни в міжнародний розподіл праці (МРП) визначаються її здатністю розробляти і патентувати нові технології, здійснювати виробництво та продаж високотехнологічних товарів та послуг на світових ринках, а також наявністю висококваліфікованих фахівців. Виявлено ключові чинники державної політики: формування власних інститутів, відповідних сучасній постіндустріальній економіці і їх адаптація в систему міжнародних інститутів; вибір ефективної політики технологічної інтеграції; формування ефективних механізмів підтримки високотехнологічних секторів національної економіки.

Генезис понятійного апарату високотехнологічної спеціалізації країн, дозволив зробити висновок, що, по-перше, у вітчизняній літературі розрізняються два основні підходи до поняття «спеціалізація»: перший, – вузькоспеціалізований, другий – більш широкий підхід; по-друге, що міжнародна спеціалізація країн в сучасних умовах все більше зміщується у сферу високих технологій, тобто формується новий вид спеціалізації країн в умовах глобалізації ринків – високотехнологічна спеціалізація. Обґрунтовано, що високотехнологічна спеціалізація країни – це спеціалізація на розробці високих технологій, або виробництві високотехнологічних товарів чи послуг понад внутрішні потреби для подальшої їх реалізації на світових ринках для отримання порівняльної конкурентних переваг за рахунок росту прибутковості продуктів, заснованих на знаннях. Доведено, що високотехнологічна спеціалізація країн різниться за двома ознаками: за економічними рівнями та видами.

У процесі дослідження виявлено, що державний механізм розвитку та поширення високих технологій має три загальні складові, характерні майже для всіх країн-інноваторів: систему державної підтримки фундаментальних і пошукових досліджень; різні форми та джерела фінансування і непрямого стимулювання досліджень; підтримку малого інноваційного підприємництва. Розвиток високотехнологічного бізнесу залежить від стратегії країни та ефективності її НІС.

Систематизовано показники, які використовуються для характеристики рівня і аналізу спеціалізації країн, та визначено, що високотехнологічна спеціалізація країни передбачає міждержавний рівень аналізу, отже, для її аналізу пропонується використовувати індекси, пов'язані з оцінкою порівняльних переваг, а також коефіцієнти, що характеризують експортну структуру економіки. Розроблено методіку систематизації бази даних Статистичного офісу Європейської Комісії (Eurostat) з метою визначення рівня високотехнологічної спеціалізації національних економік та позиціонування країн ЄС в глобальному інноваційному просторі.

Таким чином, у ході проведеного дослідження визначено сукупність методів моніторингу спеціалізації країн в умовах глобальної конкуренції. Для досягнення поставлених цілей використано синергетичне поєднання різноманітних наукових методів інтерактивної взаємодії, що дозволяють надати економічну оцінку експортної та технологічної спеціалізації країн; проаналізувати ефективність

розвитку національних інноваційних систем та виявити успішні практики реалізації стратегій інноваційного розвитку.

У другому розділі **«Високотехнологічна спеціалізація країн ЄС в умовах глобальної конкуренції»** досліджено європейську систему розвитку високих технологій на світовому ринку інновацій та позиціонування країн ЄС в глобальному інноваційному просторі, виконано аналіз експортної та патентної спеціалізації країн ЄС у високих технологіях.

Встановлено, що інноваційна і бізнес-інфраструктура країн ЄС протягом останнього десятиліття зазнала реформації у напрямку створення конкурентоздатної і динамічної системи, заснованої на знаннях, здатної підтримувати стійке економічне зростання; механізмами реалізації є 5-річні рамкові програми ЄС, міжурядові і урядові проекти і програми, спрямовані на розвиток національних інноваційних систем. Доведено, що рівень конкурентних переваг країн ЄС у МРП формується під впливом екзогенних факторів – глобальної конкуренції серед країн світових інноваційних лідерів у сфері фінансування НДДКР, патентної високотехнологічної спеціалізації та експорту високотехнологічних товарів та послуг; інструментів та механізмів ліберальної політики Євросоюзу для країн Єврозони; технологічної інтеграції світової економіки.

На основі застосування прийомів ранжування показників НІС та аналізу статистичних показників, систематизовано країни за рівнем галузевої, патентної, експортної, товарної високотехнологічної спеціалізації. Доведено, що в межах кожної групи країн, є країни з ознаками лідерства у широкому спектрі високотехнологічних товарів та послуг і ті, які домінують лише в окремих сегментах. За показником інноваційної активності (SII) всі країни ЄС поділено на чотири групи: інноваційні лідери (Німеччина, Швеція, Фінляндія, Великобританія, Данія), інноваційні послідовники (Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Франція, Ісландія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Словенія), помірковані новатори (Чехія, Греція, Угорщина, Італія, Литва, Мальта, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія) та країни, що наздоганяють (Болгарія, Хорватія, Латвія, Румунія, Сербія, Туреччина).

У ході дослідження виявлено, що Європейській інноваційній системі притаманний «ефект наздоганяння» сильніших країн слабкішими, що, в свою чергу, призводить до збільшення однорідності їх рівня розвитку, таким чином спостерігається «ефект конвергенції»; найбільшими темпами зростають параметри НІС «країн, що наздоганяють», а найменшими – «інноваційних лідерів».

Проаналізовано динаміку продуктивності Європейської інноваційної системи і виявлено, що найбільше зростання спостерігається у параметрах НІС, які характеризують вхідні потоки або вкладення (венчурні інвестиції, приватне кредитування, доступ до Інтернет і т.д.), проте результативні показники, такі як експорт високотехнологічних продуктів та послуг, залишаються на порівняно низькому рівні. Визначено ендогенні фактори, які впливають на рівень конкурентних переваг країн у високотехнологічній сфері: диверсифікація стратегій розвитку НІС країн ЄС; науково-технологічний потенціал національної економіки; інноваційна стратегія країни та механізми її реалізації; додаткові ризики ведення високотехнологічного бізнесу тощо.

На основі аналізу позиціонування країн у глобальному інноваційному середовищі встановлено відставання країн ЄС за основними параметрами від Японії та США. Доведено, що основними причинами такого стану є недостатня підтримка європейських досліджень з боку бізнесу та багатовекторність напрямів НДДКР об'єднаної Європи в швидко зростаючих галузях знань (в порівнянні з США і Японією).

У ході дослідження виявлено, що структура американської промисловості більш високотехнологічна: частка високих технологій становить 18,3%, а європейська промисловість має ознаки технологічності «вище середнього» і «нижче середнього» рівнів. Обґрунтовано, що країнам світу в умовах глобальної конкуренції, для отримання конкурентних переваг необхідно змінювати (за прикладом головних конкурентів) координацію НДДКР і/або підвищувати централізацію ДіР програм у високотехнологічних сферах.

З метою виявлення секторів економіки (галузей) високих і середньо-високих технологій, де країни мають максимальні конкурентні переваги, у дослідженні використано модифікований індекс Баласса, який розраховується за формулою:

$$B_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_i} / \frac{x_{(EU27)j}}{X_{EU27}} \quad (1),$$

де x_{ij} – це експорт країни i у галузі j , X_i – це загальний експорт країни, $x_{(EU27)j}$ – це експорт всіх 27 країн ЄС у галузі j , X_{EU27} – загальний обсяг експорту країн Євросоюзу. Для цілей даного дослідження j – це високо- та середньовисокотехнологічні галузі економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Ранжування країн ЄС за сферою високотехнологічної спеціалізації

Назва групи	Країни
Країни, що спеціалізуються в експорті високотехнологічних продуктів та послуг	Німеччина, Великобританія, Ірландія,
Країни, що спеціалізуються тільки в експорті високотехнологічної продукції	Мальта, Угорщина, Словаччина, Чехія, Франція, Словенія, Фінляндія, Австрія, Іспанія, Швеція, Польща, Італія, Ірландія, Бельгія
Країни, що спеціалізуються тільки в експорті високотехнологічних послуг	Люксембург, Данія, Греція та Румунія

Співставлення сфер спеціалізації у експорті високотехнологічної продукції і отриманні патентів за всіма країнами ЄС - 27 дозволило виявити, що експортна та патентна спеціалізація за деякими країнами і технологіями співпадає, проте не можна стверджувати про ототожнення напрямів високотехнологічної спеціалізації, тобто патентна спеціалізація у певній галузі ще не означає експортну спеціалізацію в цій самій галузі і навпаки.

Таким чином, зроблено висновок, що в умовах глобалізації інноваційного середовища конкуренція у високотехнологічних галузях має ту особливість, що монопольні конкурентні переваги країн та компаній дуже короткострокові і це

створює передумови для отримання конкурентних переваг у майбутньому для країн, які на даний час не є інноваційними лідерами.

У третьому розділі «Перспективи розвитку та механізми нарощування потенціалу у високотехнологічному бізнесі» визначено фактори, що впливають на рівень високотехнологічної експортної спеціалізації, досліджено стан та перспективи розвитку високотехнологічної спеціалізації в Україні, викладено концептуальну схему формування конкурентних переваг високотехнологічної спеціалізації України.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що для формування ефективної національної політики у сфері високотехнологічної спеціалізації, необхідне поглиблене дослідження факторів, які в найбільшій мірі визначають здатність національної інноваційної системи до розвитку високих технологій. Розроблено та апробовано методика кількісної оцінки впливу факторів на вихідні показники НІС, яка включає п'ять етапів: формування переліку потенційних факторів впливу на показники, що досліджуються; формування таблиця порівняльних переваг на основі індексу Баласса; визначення найсуттєвіших факторів впливу за методикою найменших квадратів; побудова багатфакторної моделі на основі проведення кореляційно-регресивного аналізу; проведення перевірки достовірності всіх параметрів моделі і в разі необхідності її корекція.

На основі результатів проведеного кореляційно-регресійного аналізу автором побудовано регресійні моделі для експортної спеціалізації високотехнологічної продукції (М1) та експортної спеціалізації високотехнологічних послуг (М2) (табл.2).

Таблиця 2

Результати розрахунків t-статистики для моделей (1) та (2)

№	Найменування показника	Змінна	t-статистика	Вірогідність (P)
Модель (1) $y_{\text{тов}} = 0,41x_1 + 0,12x_2 + 0,44x_3 - 0,1x_4 + 0,22$				
1.	Кількість зайнятих працівників у виробництвах середніх та високих технологій	x_1	5,23	0,00002
2.	Обсяг виробництва нової або значно поліпшеної продукції	x_2	1,82	0,04
3.	Кількість підприємств (за виключенням фінансового сектору) з доступом до Інтернет	x_3	1,81	0,04
4.	Кількість населення з теоретичною освітою (науковців)	x_4	-0,8	0,21
	Константа	b_1	1,13	0,13
Модель (2) $y_{\text{посл}} = 0,33x_1 + 0,12x_2 + 0,18x_3 - 0,07x_4 + 0,29$				
1.	Приватні кредити (пов'язані з ВВП) - заявки до комерційних банків та інших фінансових інститутів	x_1	2,61	0,01
2.	Кількість нових зареєстрованих в ЄС промислових зразків	x_2	2,07	0,03
3.	Кількість підприємств МСБ, що	x_3	0,89	0,19

	впроваджують новий продукт або новий процес на одному зі своїх ринків			
4.	Кількість патентів, поданих до Європейського Патентного Бюро (ЕРО)	x_4	-0,7	0,25
	Константа	b_2	1,58	0,07

Встановлено, що найбільший зв'язок з рівнем спеціалізації у експорті високотехнологічної продукції мають три фактори: кількість зайнятих працівників у виробництвах середніх та високих технологій (найсуттєвіший), обсяг обігу нової або значно поліпшеної продукції, кількість підприємств (за виключенням фінансового сектору) з широкополосним доступом до Інтернет. Визначено, що найбільший зв'язок з рівнем спеціалізації у експорті високотехнологічних послуг мають два фактори: приватні кредити (пов'язані з ВВП) та кількість нових зареєстрованих в ЄС промислових зразків.

Доведено, що експортна спеціалізація у високотехнологічній продукції більше пов'язана з вихідними параметрами, а – у високотехнологічних послугах – з вхідними параметрами НІС; обидва види спеціалізації мають позитивний зв'язок з вхідними параметрами EIS розділу «Фінанси і підтримка».

На основі аналізу НІС України за європейськими критеріями, встановлено, що ми маємо певні конкурентні переваги в експортній високотехнологічній спеціалізації лише за двома товарними групами: неорганічні хімічні елементи, оксиди та галогенові солі (хімічна галузь) та турбіни та мотори неелектричні (неелектричні машини). Виявлено, що показники експортної спеціалізації показують негативний тренд за останні чотири роки, що означає втрачання Україною порівняльних переваг в цих галузях; в цілому частка високотехнологічної продукції у структурі експорту України за період 2005-2012 роки практично не змінювалась і коливалась в діапазоні 2,27-2,66%; за абсолютними показниками об'ємів експорту високотехнологічної продукції Україна знаходиться на рівні таких країн ЄС, як Словенія, Люксембург і Литва, поступаючись наприклад Польщі майже в 5, а Угорщині – у 14 разів; відставання від технологічних лідерів у сотні разів (Китаю – у 250, США – у 152, Німеччини – у 102 рази).

У процесі дослідження зроблено висновок, що Україні для позитивних зрушень в напрямку посилення конкурентних переваг у сфері високотехнологічного бізнесу необхідно сформувати ефективну політику розвитку НІС (рис.1).

Рис. 1 Алгоритм формування національної політики високотехнологічної спеціалізації в умовах глобальної конкуренції

Доведено, що з найбільшою вірогідністю це має стати горизонтально-нейтральна політика спеціалізації з дуже обережним ставленням до високо ризикових проектів у високотехнологічних галузях. Обґрунтовано, концептуальні засади формування національної політики високотехнологічної спеціалізації: сукупність факторів, що забезпечують високотехнологічний розвиток національної економіки; система механізмів, інфраструктури та інституцій; послідовність дій у виборі стратегії інноваційного розвитку.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження, зроблено висновок, що в умовах посилення глобальної конкуренції національна стратегія формування конкурентних переваг України у сфері високих технологій має включати два основних напрями: дифузія передових технологій та практик їх розвитку (на мікро-, мезо- та макрорівнях); утворення власних унікальних високотехнологічних кластерів розвитку.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливу наукову задачу удосконалення теоретико-методичних основ дослідження розвитку міжнародної спеціалізації країн у сфері високих технологій та розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування політики спеціалізації країн у високотехнологічному бізнесі в контексті розвитку національних інноваційних систем.

1. Сучасний стан розвитку світового господарства характеризується зростанням продуктивності національних економік та їх ефективності в довгостроковому періоді на основі високих технологій і повноцінна інтеграція в глобальний інноваційний процес неможлива без наявності у країни адекватного інвестиційно-інноваційного потенціалу та механізмів, що забезпечують розробку, впровадження та сприйняття інновацій в системі МРП. Глобалізація поглиблює МРП та виводить міжнародну спеціалізацію на якісно новий рівень розвитку, а саме високотехнологічний. Зроблено висновок, що в умовах формування високотехнологічної економіки, НІС слід розглядати як інституційну основу забезпечення спеціалізації країни у сфері високих технологій і як процес взаємодії, вхідними елементами якої є знання та довгострокові дослідження, а вихідними елементами, тобто результатом системи, є високотехнологічні продукти, послуги та ринки.

2. Обґрунтовано, що проблема оцінки рівня технологічності є багатоаспектною, що призвело до появи великої кількості персоніфіковано-галузових та універсальних переліків, що значно варіюють в просторі і часі не тільки на міжнародному рівні, але й у масштабах однієї країни. На основі генезису понять надано визначення поняття «високотехнологічного бізнесу» як діяльності, спрямованої на реалізацію товарів та послуг, які є принципово новими (тими, що не мають аналогів) або новими в певній сфері світових знань, застосування яких дозволить зайняти монополічне положення або поліпшити конкурентні позиції на міжнародному ринку. При цьому національна інноваційна система – є ключовим навколишнім середовищем, в якому високотехнологічний бізнес розвивається.

3. У ході дослідження визначено сукупність методів моніторингу спеціалізації країн в умовах глобальної конкуренції та методологію оцінки факторів впливу на здатність НІС до впровадження високих технологій на основі синергетичного поєднання різноманітних наукових методів інтерактивної взаємодії, що дозволяють надати економічну оцінку експортної та технологічної спеціалізації; проаналізувати ефективність розвитку національних інноваційних систем та виявити успішні практики реалізації стратегій інноваційного розвитку. Результатом такого аналізу є виявлення порівняльних переваг (спеціалізації) країн за основними вимірами розвитку національних інноваційних систем (кількість вчених та публікацій, витрати на ДіР, венчурне фінансування і т.д.). Така методика дає можливість виявити кореляційні тренди між складовими інноваційних систем.

Розширено методологію оцінки експортної спеціалізації країн, що включає розрахунки індексів Баласса, міжнародної та технологічної спеціалізації, за рахунок включення індексу патентної спеціалізації. Встановлено, що патентування за кордоном тісно пов'язано з виробництвом та експортом до третіх ринків; патентні дані містять інформацію про те, де винаходи будуть використовуватись і як часто вони перетинатимуть міжнародні кордони. Обґрунтовано, що розроблена методологія дозволяє не тільки давати оцінку сучасному стану спеціалізації країн у сфері технологій, а й робити прогностичні тренди щодо її змін у середньостроковому майбутньому.

4. Доведено, що інноваційна і бізнес-інфраструктура країн ЄС протягом останнього десятиліття притерпіла реформації у напрямку створення

конкурентоспроможної і динамічної системи, заснованої на знаннях, здатної підтримувати стійке економічне зростання на основі інтенсивного впровадження високих технологій у всі сфери життєдіяльності. Для розвитку високих технологій характерний кумулятивний ефект, який залежить як від накопиченого запасу знань в різних сферах, так і від рівня розвитку промислового середовища. При аналізі причин відставання ЄС від США встановлена як слабкіша підтримка європейських досліджень з боку бізнесу, так і менш чітка, в порівнянні з США і Японією, наукова і технологічна спеціалізація об'єднаної Європи в швидко зростаючих галузях знань.

5. Виявлено, що між країнами-учасницями ЄС залишаються істотні відмінності в темпах і рівні інноваційного розвитку, які суттєво впливають на формування конкурентних переваг країн у сфері високих технологій. Доведено що рівень конкурентних переваг країн ЄС у МРП формується під впливом екзогенних факторів - глобальної конкуренції серед країн світових інноваційних лідерів у сфері фінансування НДДКР, патентної високотехнологічної спеціалізації та експорту високотехнологічних товарів та послуг; інструментів та механізмів ліберальної політики Євросоюзу для країн єврозони; технологічної інтеграції світової економіки.

6. Високотехнологічна спеціалізація країн ЄС є необхідною умовою формування конкурентних переваг національної економіки на глобальних ринках високотехнологічних товарів та послуг, що поширюються. На основі застосування прийомів ранжування показників НІС та аналізу статистичних показників систематизовано країни за рівнем галузевої, патентної, експортної, товарної високотехнологічної спеціалізації. Виявлено, що в межах кожної групи країн, є країни з ознаками лідерства у широкому спектрі високотехнологічних товарів та послуг і такі, що домінують лише в окремих сегментах. За показником інноваційної активності (SII) всі країни ЄС поділено на чотири групи: інноваційні лідери (Німеччина, Швеція, Фінляндія, Великобританія, Данія), інноваційні послідовники (Австрія, Бельгія, Кіпр, Естонія, Франція, Ісландія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди, Словенія), помірковані новатори (Чехія, Греція, Угорщина, Італія, Литва, Мальта, Норвегія, Польща, Португалія, Словаччина, Іспанія) та країни, що наздоганяють (Болгарія, Хорватія, Латвія, Румунія, Сербія, Туреччина).

7. Здійснено класифікацію методів прогнозування напрямків розвитку технологій за восьма основними групами: інтуїтивне прогнозування, методи консенсусу, методи Делфі, використання статистичних моделей, використання причинних моделей, аналогові методи, методи екстраполяції, методи структурного моделювання. Узагальнено основні прогнози щодо розвитку високих технологій та зроблено висновок, що високотехнологічні ринки, пов'язані з 6-м технологічним устроєм (мікро-, нано-, біотехнології) у середньо- та довгостроковій перспективі будуть найбільш швидкозростаючими.

8. У результаті дослідження надано оцінку сучасному стану і тенденціям спеціалізації України у високотехнологічному бізнесі в контексті розвитку її національної інноваційної системи. Виявлено вітчизняні галузі у високих технологіях (хімічна промисловість та неелектричні машини – за проведеними нами розрахунками індекс Баласса дорівнює 3,72 та 1,05 відповідно), які вже зараз мають порівняльні конкурентні переваги у світовому експорті, а також галузі –

авіакосмічна та електричні машини (індекс Баласса становить 0,31 та 0,40 відповідно), які не мають порівняльних переваг, проте мають позитивний тренд. Оцінка української НІС за європейськими критеріями показала, що Україна відстає практично за всіма показниками від середніх по ЄС-27. Для того, щоб здійснити позитивні зрушення в напрямку посилення конкурентних переваг у сфері високотехнологічного бізнесу, необхідним є вироблення ефективної національної політики спеціалізації.

9. Запропоновано науковий підхід до формування політики спеціалізації у високотехнологічному бізнесі для України. Зроблено висновок, що для того, щоб країна була конкурентоздатною на світовому ринку високотехнологічної продукції та послуг, необхідною умовою є вибір правильної та ефективної політики виробничої та експортної спеціалізації. В цьому контексті існують два основні підходи до вироблення такої політики: вибіркова (цільова) політика та нейтральна (горизонтальна) політика, які уособлюють дві крайні межі – концентрацією та децентралізацією (розпорошення) ресурсів. Доведено, що стратегії технологічних лідерів та стратегії протистояння глобальним ризикам, більш схильні до використання цільових (селективних) політик, в той час як наздоганяючі стратегії – до горизонтально-політичних міксів. Для технологічно слабких національних інноваційних систем горизонтальна політика є більш прийнятною, оскільки виробляє децентралізовані механізми вибору, процеси навчання і різноманітність зразків спеціалізації, і в той же час сприяє інноваційним формам комбінацій між технологічним знанням і місцевою факторною конкурентоздатністю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Федоненко М. Є. Аналіз теоретичних концепцій спеціалізації у високотехнологічних галузях / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Економіка : проблеми теорії та практики : Зб. наук. праць. – Вип. 263 : В 9 т. Т. 8. Д. : ДНУ, 2010. – С. 2181-2189.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано високотехнологічну спеціалізацію країн ЄС.

2. Федоненко М. Є. Механізми оптимізації політики технологічної спеціалізації / М.Є. Федоненко // Економіка : проблеми теорії та практики : Зб. наук. праць. – Вип. 264 : В 9 т. Т. 1. – Д. : ДНУ, 2010. – С. 234-243.

3. Федоненко М. Є. Експертна спеціалізація країн ЄС у високих технологіях / М. Є. Федоненко // Економіка : проблеми теорії та практики : Зб. наук. праць. – Вип. 265 : В 9 т. Т. 1. – Д. : ДНУ, 2011. – С. 85-95.

4. Федоненко М. Є. Аналіз сучасного стану міжнародної високотехнологічної спеціалізації в українській економіці / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Світове господарство і міжнародні економічні відносини: Вісник ДНУ – Вип. 4, 2012. – С. 232-237.

Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність і необхідність використання високотехнологічної спеціалізації в українській економіці.

5. Федоненко М. Є. Позиціонування країн ЄС на світовому ринку високих технологій / Федоненко М. Є. // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – № (1)27 – Херсон. – 2012. – С. 53-61.

6. Федоненко М. Є. Перспективи розвитку високотехнологічної галузі в Україні [Електронний ресурс] / М. Є. Федоненко // Ефективна економіка. – 2012. – № 5. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

7. Федоненко М. Є. Патентная специализация стран ЕС в высоких технологиях / Федоненко М. Є. // Альманах современной науки и образования. – № 2 (69) – 2013. – С. 179-184.

Публікації в інших наукових виданнях:

8. Федоненко М. Є. Актуальные проблемы инновационного развития экономики Украины / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси України». – Т.1. – Дніпропетровськ : ПДАБА. – 2008. – С. 74–76.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано сучасні проблеми інноваційного розвитку України.

9. Федоненко М. Є. Міжнародне співробітництво у сфері біотехнологій: перспективи України / М. Є. Федоненко // V Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Євроінтеграційний вибір України та проблеми макроекономіки». – Дніпропетровськ. – 2008. – С. 217-218.

10. Федоненко М. Є. Аналіз державних регуляторів, щодо управління інноваційним розвитком / М. Є. Федоненко // Матеріали за IV міжнародна научна практична конференція «Будешето проблемите на световната наука – 2008». – Т 10. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 2008. – С.96-98.

11. Федоненко М. Є. Особенности государственного регулирования в сфере биотехнологий / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Матеріали за V міжнародна научна практична конференція «Основните проблеми на съвременната наука – 2009». – Т. 10. – София : «Бял ГРАД-БГ» ООД. – 2009. – С.35–37.

Особистий внесок здобувача: визначено основні механізми регулювання біотехнологій.

12. Федоненко М. Є. Державне регулювання провідними галузями економіки – досвід Японії / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених та студентів «Стратегії економічного розвитку країн в умовах глобалізації». (м. Дніпропетровськ 26-27 листопада 2009 р.). – Дніпропетровськ. – 2009. – С. 65-68.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано основні методи державного регулювання провідними галузями економіки Японії.

13. Федоненко М. Є. Державне регулювання провідними галузями економіки – досвід Німеччини / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція та перспективи розвитку економічного потенціалу України» (м. Дніпропетровськ 30-31 жовтня 2009 р.). – Дніпропетровськ. – 2009. – С. 154 - 156.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано основні методи державного регулювання провідними галузями економіки Німеччини.

14. Федоненко М. Є. Дослідження інноваційно-інвестиційного потенціалу економіки України / Н. П. Мешко, М. Є. Федоненко // Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» » (м. Дніпропетровськ 30-31 березня 2012 р.). – Збірка наукових праць : Вид-во «Інновація», Дніпропетровськ. – 2012. – С. 140–142.

Особистий внесок здобувача: охарактеризовано інноваційно-інвестиційний потенціал економіки України.

15. Федоненко М. Є. Інноваційний простір провідних країн світу / М.Є. Федоненко // Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» – Зб. наук. праць : Вид-во «Інновація», Дніпропетровськ. – 2012. – С. 328 – 341.

АНОТАЦІЯ

Трудова М. Є. «Технологічна спеціалізація країн ЄС в умовах глобальної конкуренції». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2013.

Дисертаційне дослідження присвячене вирішенню наукового завдання, пов'язаного з розвитком спеціалізації у високотехнологічному бізнесі в умовах конкурентного навантаження. У роботі розкрито основи дослідження глобальних конкурентних переваг країн у сфері високих технологій, генезис понятійного апарату високотехнологічної спеціалізації країн, викладено методологічні основи моніторингу високотехнологічної спеціалізації країн. Надано визначення понять «високотехнологічного бізнесу», «високотехнологічної спеціалізації» та інших, як діяльності спрямованої на реалізацію товарів та послуг, які є принципово новими (тими, що не мають аналогів) або новими в певній сфері світових знань, застосування яких дозволить зайняти монопольне положення або поліпшити конкурентні позиції на міжнародному ринку.

Досліджено європейську систему розвитку високих технологій на світовому ринку інновацій та позиціонування країн ЄС в глобальному інноваційному просторі, виконано аналіз експортної та патентної спеціалізації країн ЄС у високих технологіях. Розширено методологію оцінки експортної спеціалізації країн, що включає розрахунки індексів Баласса, міжнародної та технологічної спеціалізації, за рахунок включення індексу патентної спеціалізації.

Узагальнено основні механізми розробки національної політики спеціалізації країн у високотехнологічному бізнесі. Дано оцінку механізмам взаємозалежності між стратегією, яку відстоює країна на світовому ринку, та типом політики, яку вона виробляє. Особливу увагу у дослідженні приділено визначенню факторів, що впливають на рівень високотехнологічної експортної спеціалізації, досліджено стан та перспективи розвитку високотехнологічної спеціалізації в Україні, запропоновано

концептуальную схему формирования конкурентных преимуществ высокотехнологичной специализации Украины.

Ключові слова: высокотехнологичная специализация, глобальная конкуренция стран, конкурентные преимущества, мировой рынок инноваций, экспортная та патентная специализация стран, концептуальная схема конкурентных преимуществ, высокотехнологичный бизнес.

АННОТАЦИЯ

Трудова М. Е. «Технологическая специализация стран ЕС в условиях глобальной конкуренции». – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – Мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2013.

Диссертационное исследование посвящено решению научного задания, связанного с развитием специализации в высокотехнологическом бизнесе в условиях конкурентной нагрузки. В работе раскрыты основы исследования глобальных конкурентных преимуществ стран в сфере высоких технологий, генезис понятийного аппарата высокотехнологической специализации стран, изложены методологические основы мониторинга высокотехнологической специализации стран. Дано определение понятий «высотехнологического бизнеса», «высотехнологической специализации» и других, как деятельности, направленной на реализацию товаров и услуг, которые являются принципиально новыми (теми, что не имеют аналогов) или новыми в определенной сфере мировых знаний, применение которых позволит занять монопольное положение или улучшить конкурентные позиции на международном рынке.

Исследована европейская система развития высоких технологий на мировом рынке инноваций и позиционирование стран ЕС в глобальном инновационном пространстве, выполнен анализ экспортной и патентной специализации стран ЕС в высоких технологиях. Расширена методология оценки экспортной специализации стран, которая включает расчеты индексов Баласса, международной и технологической специализации, за счет включения индекса патентной специализации. Расширена методологическая основа мониторинга процессов развития национальных инновационных систем согласно Европейским табелям инноваций за счет добавления второго уровня анализа рассчитанных данных указанных табелей.

В ходе исследования выявлены экзогенные и эндогенные факторы, которые влияют на конкурентоспособность стран ЕС на мировом рынке высокотехнологической продукции: высокая неравномерность развития национальных инновационных систем, которые входят в структуру Евросоюза, хотя и наблюдается тенденция к их конвергенции; низкий уровень сравнительно со США и Японией участия бизнес сектора в финансировании исследований; менее четкая в сравнении с США и Японией научная и технологическая специализация

объединенной Европы в быстро возрастающих областях знаний; недостаточная представленность среди направлений, которые вносят ключевые вклады в технологическое развитие.

Осуществлена классификация методов прогнозирования направлений развития технологий по восьми основным группам: интуитивное прогнозирование, методы консенсуса, методы Делфи, использование статистических моделей, использование причинных моделей, аналоговые методы, методы экстраполяции, методы структурного моделирования. Обобщены основные прогнозы относительно развития высоких технологий и сделан вывод, что высокотехнологические рынки, связанные с 6-м технологическим устройством (микро-, нано-, био-технологии) в средне- и долгосрочной перспективе будут наиболее быстрорастущими.

Обобщены основные механизмы разработки национальной политики специализации стран в высокотехнологическом бизнесе; изготовления политик специализации стран в высокотехнологическом бизнесе; определены сильные и слабые стороны двух противоположных подходов по формированию политики специализации: выборочной (целевой) политики и нейтральной (горизонтальной) политики, которые олицетворяют две крайних границы – концентрацию и децентрализацию ресурсов. Дана оценка механизмам взаимозависимости между стратегией, которую отстаивает страна на мировом рынке, и типом политики, которую она вырабатывает. Выявлено, что стратегии технологических лидеров и стратегии противостояния глобальным рискам, более склонны к использованию целевых (селективных) политик, в то время как догоняющие стратегии – к горизонтально-политическим миксам.

Особое внимание в исследовании уделено определению факторов, которые влияют на уровень высокотехнологической экспортной специализации, исследовано состояние и перспективы развития высокотехнологической специализации в Украине, предложена концептуальная схема формирования конкурентных преимуществ высокотехнологической специализации Украины.

Ключевые слова: высокотехнологическая специализация, глобальная конкуренция стран, конкурентные преимущества, мировой рынок инноваций, экспортная и патентная специализация стран, концептуальная схема конкурентных преимуществ, высокотехнологический бизнес.

ANNOTATION

Trudova M. Technological specialization of EU countries in conditions of global competition. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – V.N. Karazin Kharkiv National University of Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Kharkiv, 2013.

Dissertation research is devoted to solving the scientific task, related to development of specialization in high-technological business in conditions of the competition pressure. Dissertation reveals basis of research of global competitive advantages of countries in the

high-technologies field, genesis of concept apparatus of high-technological specialization of countries, methodological basics of monitoring of high-technological specialization of countries are presented. European system of development of high-technologies in world market of innovations and positioning of the EU countries in global innovation space are studied, the analysis of export and patent specialization of EU countries in high-technologies was made.

The special attention in research is given to determination of factors which influence on the level of high-technological export specialization, investigated the status and prospects of development of high technological specialization in Ukraine, the conceptual scheme of forming of competitive advantages of high-technological specialization of Ukraine was stated.

Key words: high-technological specialization, global competition of countries, competitive advantages, world market of innovations, export and patent specialization of countries, conceptual chart of competitive advantages, high-technological business.

Підписано до друку 26.04.2013 р.
Формат 60x90/6. Умовн.друк.арк. 0,9. Наклад 120 прим. Зам. №